

Etkili Öğretim Becerileri

Hakkı KONTAŞ

Doç. Dr. Hakkı KONTAŞ

ETKİLİ ÖĞRETİM BECERİLERİ

ISBN 978-625-6357-19-8

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Aralık 2022, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Doç. Dr. Hakkı KONTAŞ

Lisansını Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği programında, yüksek lisansını aynı üniversitenin Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalında tamamladı. Doktora eğitimini Hacettepe Üniversitesi Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalında yaptı.

Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki okullarda öğretmen olarak çalıştı. Gaziantep Üniversitesine bağlı Adıyaman Eğitim Fakültesinde ve Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesinde araştırma görevlisi olarak görev aldı. 2009 yılında doktorasını tamamladıktan sonra Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesine öğretim üyesi olarak atandı. 2017 yılında Üniversitelerarası Kurul tarafından Doçentlik unvanı almaya hak kazandı. Halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Çalışma alanları içinde üstün yetenekliler, öğrenme stilleri, matematik öz-yetkinlik kaynakları, öğretmen yetiştirme, öğretme ve öğrenme süreci vb. çalışmalar yer almaktadır.

ORCID No: 0000-0002-6135-9477

ÖN SÖZ

Öğretim süreci karmaşık ve çok boyutludur. Öğretme davranışlarımız öğretim öncesinde, öğretim sırasında ve sonrasında verdiğimiz birçok kararla şekillenmekte, verdiğimiz kararların etkililiği oranında başarılı olmaktadır. Çoğu öğretmen, ders sürecinde kısa sürede bir yığın isabetli kararlar almak ve bu kararları hızlı biçimde uygulamaya koymak durumlarıyla karşı karşıya kalmaktadır.

Etkili öğretim becerisi doğuştan getirilen bir özellik değil, öğrenilebilen bir beceridir. Etkili öğretim, öğretim işine gönül vermiş birçok öğretmenin önemle üzerinde durduğu ve her geçen gün değişken koşullar altında gelişmeye ve geliştirilmeye muhtaç bir kavramdır. Dünya değişirken öğretim süreçlerimizi daha etkili hale getirmek, kendimizi sorgulayarak bu değişime öncülük etmemiz gerekmektedir.

Etkili öğretim becerisi, dersi etkili biçimde planlama, planları uygulamaya koyma, uygulama aşamasında öğrencileri düşünmeye yöneltme, onlara soru sorma ve açıklama yapma, sınıfı etkili biçimde yönetme, değerlendirme yapma gibi yeterlikler üzerine odaklanır. Bu beceriler öğretmenlerin öğrenci gereksinimlerinin karşılanması ve onların başarılı olmalarını sağlama amacına hizmet eder.

Etkili öğretmenler öğrencilerinin yaşamlarına değer katarak onların yaşamları üzerinde çok olumlu etkiler oluştururlar. Öğretmenler öğretmenlik yaşamının hemen her günü öğrencilerine bir şeyler anlatırlar ve bunu etkili yapabilmek, bir öğretmeni başarılı yapan şeylerden biridir. Etkili bir ders sürecini yönetmek, öğrenmenin sağlam bir temelle oturmasını sağlar ve bu sağlam temeli oluşturacak kişi öğretmendir. Öğretmenler öğrencileri için öğretimi geliştirmeli ve zenginleştirmelidir. Bu kitabın öğrencilerinin öğrenme deneyimlerini geliştirmeye istekli olan öğretmenlerin etkili öğretim becerilerini geliştirmelerine katkı sunacağını ümit ediyorum.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
-------------	---

1. BÖLÜM ETKİLİ ÖĞRETİM

Etkili Öğretimin Genel İlkeleri.....	2
Öğretim Becerileri.....	3
Etkili Öğretmenler.....	9

2. BÖLÜM ÖĞRETİMİ PLANLAMA

Planlamanın Amacı ve İşlevi.....	20
Planlama ve Hazırlık	21
Eğitim Hedefleri ve İçerik	24
İçerik Seçimi.....	25
Öğrencilerin İhtiyaçlarını Belirlemek.....	26
Uygun ve Güçlü Ön Örgütleyicileri Seçmek	26
Zaman ve Mekân Kullanımını Planlamak	28
Öğretim Materyalleri	29

3. BÖLÜM DERSİN SUNUMU

Etkili Açıklama	33
Soru Sorma.....	35
Sınıf Ortamı	36
İşbirliğine Dayalı Etkinlikler.....	37
Aktif Öğrenme.....	38
Öğretme ve Öğrenme Stilleri	40

4. BÖLÜM DERS YÖNETİMİ

Derse Başlangıç.....	45
Ders Süreci	46
Ders Sürecini Yönetmek	48
Ders Zamanını Yönetmek	52
Geribildirim	53
Dersi Bitirmek.....	55

5. BÖLÜM SINIF İKLİMİ

Olumlu Bir Sınıf İklimi Oluşturmak.....	57
Düzenli ve Sistemli Olmak.....	60
Olumlu Bir Sınıf İklimi Oluşturma Becerileri.....	60
Öğrenci Motivasyonu.....	60
İçsel Motivasyon	61
Dışsal Motivasyon	62
Başarı Beklentisi	62
Olumlu Sınıf İklimi ve İletişim	63
Öğrencilerin Özgüvenlerini ve Özsaygılarını Geliştirme	65
Olumlu Sınıf İkliminde Sınıf Görünümü ve Sınıf Kompozisyonu	66

6. BÖLÜM DİSİPLİN

Sınıfta Disiplini Bozan Öğrenci Davranışları ve Nedenleri.....	69
Olumsuz Öğrenci Davranışlarıyla Başa Çıkma Yöntemleri	72
Danışmanlık Hizmeti.....	77

7. BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

Biçimlendirici Değerlendirme.....	84
Özetleyici Değerlendirme	87
Norma Dayalı Değerlendirme	88
Performansa Dayalı Değerlendirme	88
Öz Değerlendirme	90
Öğrenme İçin Değerlendirme.....	90
Sınıftaki Etkinliklerini Değerlendirme	91
Değerlendirme Yapılırken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	92

Kaynakça.....	93
----------------------	-----------

1. BÖLÜM

ETKİLİ ÖĞRETİM

“Etkililik”, profesyonel yeterlilik ve yüksek riskli hesap verebilirlik kavramlarıyla algılanan bağlantıları nedeniyle güçlü duygular uyandırabilen tartışmalı bir terimdir. Neyin yüksek kaliteli veya iyi öğretimi oluşturduğuna dair kavramlar, bununla birlikte, öğretimde neyin “iyi” veya “yüksek” kaliteli uygulama oluşturduğuna ilişkin inançlar, farklı yaş gruplarındaki öğrenciler için, farklı zamanlarda ve farklı bağlamlarda önemli ölçüde değişebilir. Eğitimsel etkililik, “iyi” veya “kaliteli” eğitim kavramlarından daha kapsamlı bir tanım sağlamak için geliştirilmiş bir terimdir. Eğitimin amaçları ile eğitimin nitelik ve etkililiği yakından bağlantılıdır. Öğrencilerin bilişsel gelişimini desteklemenin yanında sosyal, davranışsal ve duygusal, mevcut ve geleceğe yönelik amaç ve hedefler de eğitimin amaçlarındandır (Sammons ve Bakkum, 2016). Eğitim süreci tek bir amaca odaklanamaz. Çünkü yaşam tek boyutlu değildir ve bireylerin farklı becerilerinin geliştirilmesini gerektirir. Bu farklı yaşam becerileri birbirinden kopuk değil, birbirinin tamamlayıcılarıdır.

Etkili öğretim, öğretmen davranışı (sıcaklık, nezaket, açıklık), öğretmen bilgisi (konu ve öğrenciler hakkında), öğretmen inançları vb. dahil olmak üzere birçok şekilde tanımlanabilir. Burada etkili öğretim, öğrenci başarısını geliştirme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Good, Wiley ve Florez, 2009). Etkili öğretim diğer yandan öğrencilerin öğrenme çıktılarına sahip olma durumlarını da betimlemektedir.

Etkili Öğretimin Genel İlkeleri

Etkili öğretimin sahip olması gereken bazı ilkeler vardır. Good, Wiley ve Florez (2009) bu ilkelerin şunlar olması gerektiğini açıklamışlardır:

1. *Uygun beklentiler.* Öğretmenlerin öğrencilerin öğrenmesi için doğru ve uygun beklentiler oluşturması gerekir. Beklentilerin çok yüksek ya da çok düşük olması öğrenci başarısını düşürür. Öğretmenler, öğrencilerinin gelişimlerini doğru şekilde desteklemek için onların performansına uygun beklentiler oluşturmalarına yardımcı olmalıdır.
2. *Proaktif ve destekleyici sınıflar.* Öğrenciler, akademik ve sosyal hedeflerin net olduğu ve ilgili toplulukların karşılandığı sınıflarda en iyi şekilde öğrenirler. Bu tür sınıfların ana odak noktası öğrenme amaçlı olmasıdır. Bu sınıflarda öğrenciler akademik gelişimleri için girişimci olmalı, doğru veya yanlış odaklanmamalıdır.
3. *Öğrenme fırsatı.* Sınıfta öğrenme için en uygun zaman, öğrencilerin aktif bir şekilde ilgi gösterdiği akademik çalışmalar için zamanın en etkili şekilde kullanılmasıdır. Öğrenciler yapmadıkları çalışmaları katılmadıkları öğrenme materyallerini ne yazık ki öğrenemezler. Öğrenme için katılım gerekir.
4. *Program uyumu.* İçerik, program hedeflerine ulaşmak için açık ve tutarlı bir plan oluşturmak üzere ayarlanır. Öğretmenler, daha fazla ve daha az önemli içerik arasında dikkatli bir ayırım yapar.
5. *Tutarlı içerik.* İçerik, öğrencinin anlamlı bir şekilde öğrenmesini sağlamak için yeterli derinlikte düzenlenir ve açıklanır.
6. *Düşünceli konuşma.* Öğrencileri sürekli tartışmaya ve temel fikirleri keşfetmeye dahil eden sorular planlanır ve

izin verilir. Bu aşamada farklı fikirlerin ortaya atılmasına alternatif açıklamaların keşfedilmesine olanak sağlanır. Öğrenciler sadece ne olduğuna odaklanmaz, nasıl olduğuna odaklanılır.

7. *Öğrencilerin fikirlerinin ve göreve katılımlarının desteklenmesi.* Öğretmen, öğrencilerin öğrenme etkinliklerini aktif olarak destekler ve öğrencilerin kavramları daha iyi anlamalarına yardımcı olmak için çaba gösterir. Burada da ne elde ettiğimiz değil, bunun ne işe yaracağının bilinmesi önemlidir.
8. *Alıştırma/uygulama.* Öğrenciler, yeni öğrendiklerini uygulamak için geniş fırsatlara ihtiyaç duyarlar. Özellikle de beceriye dayalı durumlarda öğrencilerin yeteri kadar tekrar ve pekiştirme için uygun zaman gereksinimleri vardır.
9. *Hedef dayanaklı değerlendirmeler.* Hangi ölçme yöntemi seçilirse seçilsin, her ölçme işlemi amaç ve kazanımlara dönük olmalıdır. Değerlendirme sürecinde kazanımlar en önemli kriterlerdir.

Buradaki ilkeler genel bir çerçeve sunmakla birlikte, özelde karşılaştığımız durumlar bu çerçeveye dayalı olarak farklı uygulamaları gerekli kılabilir. Etkili öğretim etkili öğrenmenin gerçekleştiği bir sınıfta meydana gelir. Bu nedenle sınıfların etkili öğrenme sürecine uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir.

Öğretim Becerileri

Öğretme davranışı, zamanla en iyi şekilde geliştirilen bir beceridir. Tüm beceriler gibi, öğretim de teori, araştırma ve yansıtma ile desteklenen uygulama yoluyla geliştirilmelidir (Johnston, Halocha ve Chater, 2007). Etkili bir öğretmen olmanın koşulu öğrencilerin öğrenme gereksinimlerini desteklemek için yapılması gerekenleri bilmek ve bunu uygulayabilmektir. Etkili öğretim, öğretmenin

amaçlanan öğrenme çıktılarını oluşturmada öğrencilere rehberlik ederek bu ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamakla ilgilidir.

Başarılı öğretim becerileri önemli ölçüde bilgi, karar verme ve eylemi içerir. Becerileri destekleyen bu üç unsur arasındaki bu ayırım son derece önemlidir, çünkü becerikli öğretim gözlemlenebilir eylemler olduğu kadar aynı zamanda bir düşünme etkinliğidir. Bu nedenle bir öğretmenin öğretim becerilerini geliştirmek, gözlemlenebilir eyleminin başarılı bir şekilde yürütülmesiyle ilgili olduğu kadar, belirli bir durumda alabileceği karar hakkındaki bilgisini geliştirmek ve genişletmekle de ilgilidir (Kyriacou, 2007).

Başarılı öğretimi oluşturan şey “Çaba”dır. Öğretme becerileri hedefe dayalıdır, bağlama duyarlıdır, eğitim ve uygulama ile geliştirilebilir becerilerdir (Kyriacou, 2007). Wragg ve Brown (2001) da öğretim becerilerini, öğretmenlerin öğrencilerin öğrenmesini geliştiren stratejiler olarak görmekte ve becerilerin tekrarlanması gerektiğini belirtmektedir. Beceriler tekrar edildikçe kalıcılık da artmaktadır.

Öğretme becerileri, öğrencilerin öğrenmesini teşvik eden öğretmenler tarafından belirli ve tutarlı etkinlikler olarak tanımlanabilir. Bu beceriler genel olarak ele alınırsa üç önemli unsurun ön plana çıktığını görebiliriz (Kyriacou, 2007).

- Öğretmenin konu, öğrenciler, program, öğretim yöntemleri, diğer faktörlerin öğretme ve öğrenme üzerindeki etkisi hakkında bilgisini içeren bilgi ve öğretme becerileri hakkında bilgi.
- Dersten önce, ders sırasında ve dersten sonra, amaçlanan eğitim çıktılarına en iyi nasıl ulaşılabileceğine ilişkin düşünme ve karar verme.
- Öğrencilerin öğrenmesini teşvik etmek için açık davranıştan oluşan eylem.

Öğretme becerilerinin başka bir özelliği de hedefe yönelik etkinlikler oluşturmada aslında bir tür problem çözme faaliyeti gös-

termesidir. Burada problem olarak görülen şey, öğrenme çıktılarının en etkin şekilde nasıl orta çıkarılacağı ile ilgilidir. Bir öğretim etkinliğinde uygulayıcı olarak öğretmenin kendisine sorması gereken en önemli soru “Nasıl?” sorusudur. Öğretmenler hangi yöntem ve teknikleri, hangi tür araç ve materyalleri kullanarak öğrencilerini en etkili şekilde programın amaçlarına nasıl ulaştırabilecekleri üzerinde düşünmelidir. Burada öğretmenlerin kullandıkları enstrümanların etkili olanlarını etkisiz olanlarından ayırmaları ve öğretime dönük yeni karar süreçlerinde bu tür deneyimlerden istifade etmenin önemi ortaya çıkmaktadır.

Öğretim becerileri bir dersi planlama gibi çok geniş ve genel becerilerden, bir ders için uygun bir süre beklemek kadar özel becerilere kadar değişkenlik göstermektedir (Kyriacou, 2007). Öğretim istenen öğrenci davranışlarını ortaya çıkarmak için öğretimi yönlendiren ve bu bağlamda öğrenme ilkelerini gelişim teorileriyle bütünleştirerek eyleme koyan birtakım becerileri içermektedir. Öğretim, bu süreçte rol alan değişkenlerin uyumunu sağlayarak öğrenmeyi gerçekleştirme çabasıdır.

Kyriacou (2007) başarılı sınıf uygulamalarına katkıda bulunan temel öğretim becerileri aşağıdaki gibi tanımlamaktadır.

- Planlama ve hazırlık: Bir ders için öngörülen eğitim amaçlarına ve öğrenme çıktılarına en iyi nasıl ulaşılacağını seçmeyle ilgili beceriler.
- Ders sunumu: Özellikle öğretimin niteliğiyle ilgili olarak, öğrencilerin öğrenme deneyimine başarılı bir şekilde dahil edilmesiyle ilgili beceriler.
- Ders yönetimi: Öğrencilerin dikkatini, ilgisini ve katılımını sağlamak için ders sırasında gerçekleşen öğrenme etkinliklerini yönetme ve organize etme becerileri.
- Sınıf iklimi: Öğrencilerin derse karşı olumlu tutum ve motivasyonu oluşturma ve bunu sürdürme ile ilgili beceriler.

- Disiplin: İyi bir düzeni sürdürmek ve meydana gelen herhangi istenmeyen öğrenci davranışıyla başa çıkmakla ilgili beceriler.
- Öğrenci gelişiminin değerlendirilmesi: Hem biçimlendirici hem de özetleyici değerlendirme amaçlarını kapsayan, öğrencilerin gelişimini değerlendirmeye ilişkin beceriler.
- Yansıtma ve değerlendirme: Gelecekteki uygulamaları geliştirmek için kişinin kendi mevcut öğretmenlik uygulamasını değerlendirmeye dahil olan beceriler.

Burada belirlenen beceriler etkili öğretim becerilerini sağlamada başlıklar olarak ele alınırken, bunların birbirini tamamlayan unsurlar olduğu da gözden kaçmamalıdır. Etkili bir öğretim planını uygulamada aynı etkililikle işe koşturamazsa nihai olarak etkili öğretim açısından bir sorun teşkil edecektir. Veya öğretmenlerin etkili öğretim uygulamalarını gözden geçirip yeni planlama süreçlerine bu deneyimlerini aktaramamaları etkili öğretim sürecini engelleyebilecektir. Dolayısıyla bu süreçlerin tüm boyutlarının etkili bir şekilde işlemesi etkili öğretim açısından büyük önem taşımaktadır.

Yukarıda belirtilen öğretim becerilerinin her bir aşamasında hangi yetkinliklerin aranacağına dair açıklamalara aşağıda yer verilmiştir:

Planlama ve hazırlık

- Ders planının açık ve uygun amaç ve hedefleri vardır.
- Dersin içeriği, yöntemleri ve yapısı öğrencinin amaçlanan öğrenmeye uygundur.
- Ders, geçmiş ve gelecek derslerle uygun şekilde bağlantılı olacak şekilde planlanmıştır.
- Materyaller, kaynaklar iyi hazırlanmış ve zamanında kontrol edilmiştir.
- Tüm planlama kararları, öğrencileri ve bağlamı dikkate alır.

- Ders, öğrencilerin dikkatini, ilgisini ve katılımını sağlamak ve sürdürmek için tasarlanmıştır.

Dersin sunumu

- Öğretmenin davranışları rahat, kendinden emin ve amaçlıdır ve derse ilgi uyandırır.
- Öğretmenin yönerge ve açıklamaları açıktır ve öğrencilerin ihtiyaçlarına uygundur.
- Öğretmenin soruları çeşitli türler içerir.
- Öğrencilerin öğrenmesini desteklemek için çeşitli öğrenme etkinlikleri kullanılır.
- Öğrenciler derse aktif olarak katılırlar ve kendi çalışmalarını organize etmeleri için fırsatlar verilir.
- Öğretmen, öğrencilerin fikirlerine saygı gösterir, onları teşvik eder ve onların gelişimini destekler.
- Öğrenciler tarafından üstlenilen çalışma, onların ihtiyaçlarına iyi bir şekilde uyarlanmıştır.
- Materyal ve kaynaklar iyi bir etki için kullanılır.

Ders yönetimi

- Dersin başlangıcı sorunsuz ve hızlıdır.
- Öğrencilerin derse dikkati çekilir, ilgisi ve katılımı sağlanır.
- Öğrencilerin ders sırasındaki gelişimi dikkatle izlenir.
- Daha fazla ilerlemeyi teşvik etmek için öğrencilere yapıcı ve yardımcı geri bildirim verilir.
- Etkinlikler arasındaki geçişler sorunsuzdur.
- Farklı etkinliklere harcanan zaman iyi yönetilir.
- Dersin hızı ve akışı, ders boyunca uygun bir seviyede ayarlanır ve korunur.
- Uygun olduğunda ders planında düzenlemeler yapılır.
- Dersin sonu iyi bir etki için kullanılır.